

УДК 069.1:37

DOI: 10.31866/2617-7943.2.2018.164987

Юлія Ключко,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Київський національний

університет культури і мистецтв,

Київ, Україна

klyuchko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1969-4308>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ МУЗЕЇВ

Мета дослідження – проаналізувати значення освітньої діяльності як провідного напрямку роботи сучасного музею; визначити основні теоретичні здобутки ХХ ст., які заклали підґрунтя для розвитку сучасних освітніх музейних практик; дослідити технологію edutainment як інструмент ефективної адаптації музейної інформації для людей з різним рівнем освіти та культурної підготовки. **Методи дослідження** базуються на загальнонауковому принципі об'єктивності, а також структурно-функціональному й аналітичному методах. **Наукова новизна.** Систематизовано та узагальнено основні теоретичні здобутки, які заклали підґрунтя для розвитку освітніх музейних практик ХХІ ст.; досліджено використання технологій edutainment в освітній діяльності сучасних музеїв. **Висновки.** Визначено, що теоретичне та практичне підґрунтя для розвитку сучасних освітніх музейних практик закладалось протягом ХХ ст. Доведено, що шляхом реалізації рекреаційно-освітньої функції музею можуть бути вирішені наступні завдання: формування ціннісного ставлення до предметної дійсності, розвиток асоціативного сприйняття, образного мислення, здатності до самостійних суджень, творчої діяльності та самоаналізу.

Ключові слова: музей, освітня діяльність, інтерактивність, пізнавально-рекреаційна потреба.

Постановка проблеми. Соціальні зміни останніх років, поява нових практик і навичок призводять до принципової зміни моделі взаємодії культурних інститутів та суспільства. Проблема переосмислення стосунків із аудиторією займає центральне місце в дискусіях про музей ХХІ ст. Для сучасної людини атмосфера музею набула особливої важливості, вона повинна бути цікавою і комфортною. Змінилися й мотивації відвідування музею – вагомою стає реалізація освітньо-виховної функції, а саме, її дозвіллево-пізнавального компоненту, який надає початковий імпульс для поетапного руху від спонтанного відпочинку до пізнавального рівня, через розвиток інтересів і потреб аудиторії. Домінуюче прагнення до демократизації всіх сфер суспільного і культурного життя втілюється в концепції суспільства «рівних культурних можливостей». Даний концепт передбачає, що заклади культури повинні обслуговувати, в першу чергу, інтереси пересічних людей, які не є носіями елітарних культурних цінностей. Зміна соціокультурних реалій стимулює розвиток адекватних

новій ситуації напрямів діяльності музею, а також пошук наукових підходів, що відповідають ціннісним установкам сучасного суспільства. На підставі творчого переосмислення новітніх положень музейної теорії і практики поступово викристалізовується концепція сучасної освітньої діяльності, важливою проблемою якої є прагнення зберегти та посилити суспільну значущість, актуальність і популярність музейних установ серед відвідувачів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемне поле освітніх музейних практик досліджували Д. Агапова, М. Гнедовський, Л. Норріс, Р. Тісдейл, М. Фер, Е. Хупер-Грінхіл, Д. Камерон, І. Коссова, О. Мастениця, Б. Столяров, К. Хадсон, Л. Шляхтіна та інші зарубіжні дослідники, висновки яких сформувалися внаслідок поєднання практичного досвіду з його теоретичним обґрунтуванням. Останнім часом в українській музеологічній літературі спостерігається зростання інтересу до осмислення питань освітньої діяльності сучасних музеїв. Це, зокрема, праці О. Караманова, Р. Маньковської, О. Харченко та ін. Однак, дані дослідження не можуть вичерпати всю глибину поставленої проблеми.

Мета статті – проаналізувати значення освітньої діяльності як провідного напрямку роботи сучасного музею; визначити основні теоретичні здобутки ХХ ст., які заклали підґрунтя для розвитку сучасних освітніх музейних практик; дослідити технологію edutainment як інструмент ефективної адаптації музейної інформації для людей з різним рівнем освіти та культурної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Нині освітня діяльність музею – педагогічно організований процес інтерпретації та трансляції історико-культурного потенціалу його зібрання, спрямований на формування особистості через входження в культуру і осягнення її смислів та цінностей. Сучасна освіта передбачає не тільки отримання знань, але й засвоєння культурних норм і цінностей, соціального досвіду. Відповідно до цього, освітня діяльність в музеї базується на передачі досвіду, який акумульовано у пам'ятках матеріальної і духовної культури (Шляхтіна, 2014).

Загалом, інтерес суспільства до теоретичного осмислення освітньої діяльності музею активізується на початку ХХ ст., коли з'являється інтерес до розгляду соціальних функцій музейного закладу. Зазначимо, якщо у ХІХ ст. формується і втілюється у практичну діяльність уявлення щодо публічності музею, то у першій половині ХХ ст. обґрунтовується принцип соціальної відповідальності даного закладу. Перші підсумки у сфері пошуків нових форм виховання музейними засобами підвела конференція «Музеї як освітні та виховні заклади», яка відбулася у 1903 р. у Мангеймі. А. Ліхтварк (голова зібрання) у своїй доповіді підкреслив, що ХІХ ст. додало до університетів і академій новий освітньо-виховний заклад – музей. Про їх призначення у суспільстві висловили думку і російські філософи М. Федоров, П. Флоренський та ін. Запропоновані філософами моделі

взаємодії музею з суспільством передбачали якісно нову структуру музейного закладу (Лаптева, 2006). Популярною була концепція «корисного музею» американця Д. Дана (1920), який відстоював ідею, що місія музею формується з потреб суспільства.

У 1920–30-ті рр. поширення набула «інтеорізація» – перехід дії на внутрішній план. Цей напрям розробляли російські психологи Л. Виготський, який стверджував, що психічний розвиток людини відбувається в ситуації соціальної взаємодії з оточуючими людьми та зовнішнім світом; О. Зеленко, який спеціалізувався на роботі з дитячою аудиторією, визначив основні напрями діяльності музею: допомога в опануванні «чуттєвою грамотністю» (основа чуттєвого сприйняття – радість від отриманих нових вражень); стимулювання розумових інтересів відвідувачів шляхом здійснення експериментів; надання більш активних переживань у формі музейних ігор, спеціальних робіт, в створенні власних колекцій; дієвий прояв почуття прекрасного у вигляді малюнка, танцю тощо; створення в аудиторії історичних соціальних перспектив у сфері побуту, релігії, суспільства – в художніх образах і активних переживаннях, а не тільки на словесному рівні; організація нового соціального середовища, пробудження колективних інтересів (Зеленко, 1925, с. 115).

У 1930–50-ті рр. питання активної взаємодії музею з відвідувачами не отримало належного розвитку і лише у 1960-х рр., під впливом операціональної теорії інтелекту швейцарського психолога Ж. Піаже, який зробив висновок щодо важливості взаємодії дитини з предметним світом, починають активно розроблятися ідеї інтерактивного музейного простору. Як результат, з'являються форми роботи з музейною аудиторією, що вимагають самостійності, активності і творчого закріплення знань. Наступним кроком опанування технології стає створення інтерактивного музейного середовища. Теорія Ж. Піаже знайшла практичне втілення в діяльності М. Спока, який у 1962 р. очолив Бостонський дитячий музей та змінив концепцію музейної роботи з традиційної на інтерактивну. На його думку, музейні виставки та програми повинні заохочувати дослідження реальних предметів через взаємодію з ними.

Інтерактивні технології набули активного впровадження у музеї «Експлораторіум», заснованому в 1969 р. у Сан-Франциско фізиком Ф. Оппенгеймером. За роки роботи «Експлораторіум» здобув всесвітнє визнання за експозиційну діяльність та наукову освіту, а на офіційному сайті зазначено: «Ми віримо, що цікавість і допитливість ведуть нас до дивовижних відкриттів, навчання і знань, та переконані, що ви здатні зрозуміти, як улаштовано світ. Ще ми вважаємо, що гра і веселощі – важливі складники цього процесу для людей будь-якого віку. Ми створюємо інструменти і досвід, які допоможуть вам стати активним дослідником» (Норріс, & Тісдейл, 2017, с. 159).

Слід зазначити, що у радянському музеєзнавстві проблема соціальних функцій музею (зокрема, трактування освітньо-виховної функції) почала

активно обговорюватись у 1970–80-ті рр. А. Разгоном, Д. Равікович, Ю. Піщуліним та ін. Під час наукових дискусій стала очевидною незадоволеність традиційними уявленнями про те, що музей характеризується двома соціальними функціями – документування та освітньо-виховною. Фахівці-музеезнавці та практики музейної справи здійснювали активний пошук сфер і форм музейної діяльності, нових моделей і концепцій розвитку музейних закладів відповідно до умов їх функціонування. Наукові дослідження обмежувались догматичними уявленнями про музейних функцій та характер і форми їх можливої реалізації. Назріла потреба у подоланні усталених стереотипів, розумінні сутності музею і музейної роботи. В ході дискусії на тему «Соціальні функції музею», яка відбулася у відділі музеезнавства Науково-дослідного інституту культури, Д. Равікович акцентувала на соціальні функції музею: документування – «відображення у музейному зібранні предметів об'єктивних процесів природи і суспільства»; освітню і виховну функцію, «обумовлену інформативними властивостями музейних предметів та пізнавальними і культурними потребами суспільства»; організації вільного часу як освітньо-виховну функції, яка «відповідає суспільній потребі у культурних формах дозвілля, емоційній розрядці тощо» («Социальные функции музея», 1989). Слід зазначити, що функція організації вільного часу виявилась найбільш дискусивною для теоретиків і практиків музейної справи. Обґрунтовуючи доцільність виділення функції організації вільного часу, дослідниця визначила основні напрями її реалізації: задоволення пізнавально-рекреаційних потреб, яке здійснюється у традиційних і нетрадиційних формах культурно-освітньої роботи музею; емоційний та естетичний вплив на людину музейних предметів, що передбачає створення оптимальної обстановки для емоційної розрядки, відновлення духовних і фізичних сил людини; і, нарешті, напрям, який нам вбачається перспективним з огляду на умови сьогодення, розгляд музею як місця змістовного спілкування, що об'єднує людей відповідно до їх інтересів і створює умови для культурного спілкування.

Як свідчить зарубіжний досвід, у 1970-х роках у сфері освіти та соціокультурної діяльності набуває поширення поняття «edutainment» – термін англійського походження, що утворився при злитті двох слів: education – навчання і entertainment – розвага. Технологія edutainment активно ввійшла у різні соціокультурні сфери, зокрема, вагомою складовою освітньої діяльності музейних закладів став рекреаційно-освітній компонент. З огляду на вище викладене, не випадково, що у 1980-х термін набуває визнання у фахівців. Цей напрям підтримали відомі діячі Європейського музейного форуму – М. Негрі, В. Ван дер Вейден, К. Хадсон та ін. (Каулен, Коссова, & Сундиева, 2003).

Технологія edutainment активно використовується в освітній діяльності музеїв світу, адже її застосування передбачає увагу до мотивації відвідувача, його психологічних потреб тощо. Реалії музейної дійсності та

наукова рефлексія щодо їх побутування дали підстави музеологу Л. Шляхтиній констатувати формування рекреаційно-освітньої функції музею. На думку дослідниці, можна виділити основні напрями активного використання edutainment в діяльності сучасного музею. По-перше – це активне використання інтерактивних підходів і музейно-педагогічних методів, які дозволяють включати аудиторію до рекреаційно-освітнього процесу; по-друге, використання технології edutainment, як правило, пов'язано з пошуком нових форм реалізації рекреаційно-виховної функції музею (Шляхтина, 2013). Загальновідомо, що змістовне наповнення форм освітньої роботи музеїв може змінюватись під впливом історичних обставин, наукових пошуків, загальної концепції освіти, соціально-психологічних характеристик музейної аудиторії та очікувань відвідувачів. Деякі форми, що стали історично стійкими та використовуються в роботі музеїв різних профілів, мають загальне означення традиційних. Форми, запозичені з інших сфер культури, освіти і науки або ті, виникнення яких обумовлене розвитком технологій, належать до категорії нетрадиційних. Як свідчать дослідження, традиційні форми з'явилися переважно у період становлення культурно-освітньої роботи музею і є основою для створення тих, що виникають під впливом часу, соціального замовлення. Створення дійсно нової форми – явище рідкісне. Це може відбуватися лише за умови зміни освітньої моделі музею, і, відповідно, вимог до роботи з аудиторією.

Зазначимо, що в сучасному світі відбувається зміна традиційних положень, які регламентують взаємодію музею і аудиторії, виникають нові уявлення щодо ролі музею як культурно-освітнього центру. На думку французької дослідниці М. Вайоллет, музейна освіта повинна будуватись на принципах діалогу, бесіди і бути адаптованою для людей з різним рівнем культурної підготовки. Сьогодні перед музеями гостро постає проблема прилучення публіки (Шляхтина, 2013). Музеям важко витримувати конкуренцію з альтернативними формами дозвіллевих практик. У зв'язку з цим, австралійська дослідниця К. Скотт стверджує, що на зміну моделі культури як суспільного блага приходить модель культури як індустрії. У цьому контексті вона пропонує розглядати музей як виробника нарративів і продавця вражень, адже музейний заклад змушений активно включитися у конкурентну боротьбу і використовувати маркетингові стратегії, звичні для відвідувача (клієнта), що К. Скотт позначає терміном «економізація культури» (Scott, Lynch, Burton, Wilson, & Smith, 2000). Характерною особливістю такого погляду стало розуміння того, що досягнення балансу між запитами аудиторії та роботою закладу культури повинно досягатися не тільки за допомогою навчання, а й шляхом вивчення потреб споживачів. Слід враховувати зміни середовища, викликані технологічними інноваціями. На сьогодні музей існує у середовищі, в якому забагато інформації. Музей втрачає в очах публіки свою цінність як першоджерела унікальної інформації. Якщо освітні програми класичного музею були спрямовані на розповсюдження

інформації і знань, то нова концепція освіти передбачає перенесення центру уваги з передачі знань на розвиток навичок і компетенцій, які дозволяють існувати в середовищі, де неможливі точні прогнози та заздалегідь задані зразки дій. Прагнення залучити широку аудиторію і перейти з нею на «ти» означає не тільки заговорити її мовою, але й зацікавити, вступити в гру. Відбувається зміна традиційних положень, які регламентують взаємодію музею і аудиторії, виникають нові уявлення щодо ролі музею як культурно-освітнього центру. Перелік сучасних музейних активностей (майстер-класи, різноманітні формати екскурсій, воркшопи, перфоманси, історичні реконструкції, квести, ігри. – Авт.) збільшується з кожним днем. Вибір тієї чи іншої форми, перш все, орієнтований на те, що відвідувач очікує позитивних емоцій та яскравих вражень, що досягається завдяки «оживленню» музейного простору. Ми погоджуємось з Л. Шляхтиною в тому, що даний процес пов'язаний з використанням технології edutainment – активним впровадження різних способів впливу на сенсорну сферу особистості. Зокрема, в процес взаємодії музею з аудиторією включаються такі виразні засоби як музика, світло, мультимедіа, тактильні відчуття тощо. Дослідниця стверджує, що для всього різноманіття форм, які мають рекреаційно-освітню спрямованість, притаманні особливості: оригінальність концепції, яка робить музей конкурентноздатним на ринку індустрії дозвілля; орієнтованість на споживача (відвідувача), що дозволяє залучати більш широку аудиторію; циклічність, яка спонукає людей на багаторазове відвідування одного й того ж музею; відносно невелика тривалість у часі кожної окремої форми тощо (Шляхтина, 2013).

Висновки. Теоретичне та практичне підґрунтя для розвитку сучасних освітніх музейних практик закладалось протягом ХХ ст. На сьогодні в світі відбувається зміна традиційних положень, які регламентують взаємодію музею і аудиторії, виникають нові уявлення щодо ролі музею як культурно-освітнього центру. Нова концепція освіти передбачає перенесення центру уваги з передачі знань на розвиток навичок і компетенцій, які дозволяють існувати в середовищі, де неможливі точні прогнози та заздалегідь задані зразки дій. Сучасний світ визначив коло завдань, які можуть бути вирішені шляхом реалізації рекреаційно-освітньої функції музею: формування ціннісного ставлення до предметної дійсності, розвиток асоціативного сприйняття, образного мислення, здатності до самостійних суджень, творчої діяльності та самоаналізу тощо. В освітній діяльності музеїв світу активно використовується технологія edutainment, адже її застосування передбачає увагу до мотивації відвідувача, його психологічних потреб, пізнавальних стратегій тощо. Одним із завдань освітньої діяльності сучасних музеїв є створення продукту на основі нових знань та інновацій.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Зеленко, А.У. (1925). *Детские музеи Северной Америки*. Москва.
- Каулен, М.Е., Коссова, И.М., & Сундиева, А.А. (2003). *Музейное дело России*. Москва: ВК.
- Лаптева, М.А. (2006). *Музей как социальный институт*. (Автореферат диссертации кандидата философских наук). Красноярск.
- Norris, L., & Tisdeil, R. (2017). *Креативність у музейній практиці*. (А. Коструба, Г. Кузьо, О. Омельчук, Є. Червоний, пер.). Київ.
- Социальные функции музея: споры о будущем (материалы дискуссии в отделе музееведения НИИ культуры). (1989). В *Музееведение. На пути к музею XX века* (с. 186-201). Москва.
- Шляхтина, Л.М. (2013). Рекреационно-образовательная миссия современного музея: образование или развлечение? *Вопросы музеологии*, 2(8), 206-212.
- Шляхтина, Л.М. (2014). Социальные практики современного музея: границы доступности. *Вопросы музеологии*, 2(10), 10-15.
- Dana, J.C. (1920). *A Plan for a New Museum*. Woodstock: The Elm Tree Press.
- Planeix-Crocker, M. (2015). Between cultural democratization and the preservation of artistic integrity: constructing cultural mediation for contemporary art. Retrieved from <http://chmcc.hypotheses.org/958>.
- Scott, C.A., Lynch, R., Burton, C., Wilson, P. & Smith, P. (2000). *Leisure and Change: implications for museums in the 21st century*. Sydney: Powerhouse Publishing and University Technology.

REFERENCES

- Dana, J.C. (1920). *A Plan for a New Museum*. Woodstock: The Elm Tree Press [in English].
- Kaulen, M.E., Kossova, I.M., & Sundieva, A.A. (2003). *Muzeinoe delo Rossii* [Museum business of Russia]. Moscow: VK [in Russian].
- Lapteva, M.A. (2006). *Muzei kak sotcialnyi institut* [Museum as a social institution]. (Extended abstract of candidate's thesis). Krasnoyarsk [in Russian].
- Norris, L., & Tisdeil, R. (2017). *Kreatyvnyist u muzeinii praktytsi* [Creativity in museum practice]. (A. Kostruba, H. Kuzo, O. Omelchuk, Ye. Chervonyi, Trans.). Kyiv [in Ukrainian].
- Planeix-Crocker, M. (2015). Between cultural democratization and the preservation of artistic integrity: constructing cultural mediation for contemporary art. Retrieved from <http://chmcc.hypotheses.org/958> [in English].
- Scott, C.A., Lynch, R., Burton, C., Wilson, P. & Smith, P. (2000). *Leisure and Change: implications for museums in the 21st century*. Sydney: Powerhouse Publishing and University Technology [in English].
- Shliakhtina, L.M. (2013). *Rekreatcionno-obrazovatelnaia missiia sovremennogo muzeia: obrazovanie ili razvlechenie?* [Recreation and educational mission of the modern museum: education or entertainment?]. *Voprosy muzeologii*, 2(8), 206-212 [in Russian].
- Shliakhtina, L.M. (2014). *Sotcialnye praktiki sovremennogo muzeia: granitcy dostupnosti* [Social practices of the modern museum: accessibility limits]. *Voprosy muzeologii*, 2(10), 10-15 [in Russian].

- Sotsialnye funktsii muzeia: spory o budushchem (materialy diskussii v otdele muzevedeniia NII kultury) [Social functions of the museum: disputes about the future (materials of discussion in the department of museum studies of the Research Institute of Culture)]. (1989). In *Muzevedenie. Na puti k muzeiu XX veka* (pp. 186-201). Moscow [in Russian].
- Zelenko, A.U. (1925). *Detskie muzei Severnoi Ameriki* [Children's museums of North America]. Moscow [in Russian].

UDC 069.1:37

Yuliia Kliuchko,
PhD in Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
klyuchkoy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1969-4308>

THEORETICAL FOUNDATIONS OF MODERN MUSEUMS EDUCATIONAL ACTIVITY

The purpose of the study is to analyze the significance of educational activities as the leading direction of the modern museum; to identify the main theoretical achievements of the twentieth century, which laid the foundation for the development of modern educational museum practices; explore the technology of edutainment as a tool for the effective adaptation of museum information for people with different levels of education and cultural training. **Research methods** are based on the general scientific principle of objectivity, as well as structural-functional and analytical methods. **Scientific novelty**. The main theoretical achievements that laid the foundation for the development of educational museum practices of the 20th century are systematized and summarized; the use of edutainment technologies in the educational activities of modern museums is explored. **Conclusions**. It was determined that the theoretical and practical basis for the development of modern educational museum practices was laid during the twentieth century. It is proved that by implementing the recreational-educational function of the museum, the following tasks can be solved: the formation of a value relation to objective reality, the development of associative perception, figurative thinking, the ability for independent judgments, creative activity and self-analysis.

Key words: Museum, educational activities of the Museum, interactive, cognitive and recreational need.

УДК 069.1:37

Юлия Ключко,

кандидат педагогических наук, доцент,
Киевский национальный университет
культуры и искусств,
Киев, Украина
klyuchkoy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1969-4308>

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ МУЗЕЕВ

Цель исследования – проанализировать значение образовательной деятельности как ведущего направления работы современного музея; определить основные теоретические достижения XX в., которые заложили основу для развития современных образовательных музейных практик; исследовать технологию edutainment как инструмент эффективной адаптации музейной информации для людей с разным уровнем образования и культурной подготовки. **Методы исследования** базируются на общенаучном принципе объективности, а также структурно-функциональном и аналитическом методах. **Научная новизна.** Систематизированы и обобщены основные теоретические достижения, которые заложили основу для развития образовательных музейных практик XX в.; исследовано использование технологий edutainment в образовательной деятельности современных музеев. **Выводы.** Определено, что теоретическое и практическое основание для развития современных образовательных музейных практик закладывалось в течение XX в. Доказано, что путем реализации рекреационно-образовательной функции музея могут быть решены следующие задачи: формирование ценностного отношения к предметной действительности, развитие ассоциативного восприятия, образного мышления, способности к самостоятельным суждениям, творческой деятельности и самоанализа.

Ключевые слова: музей, образовательная деятельность, интерактивность, познавательно-рекреационная потребность.